



Известия списание на Икономически университет 3 (2017)

ИЗВЕСТИЯ

списание на Икономически университет – Варна

<http://journal.ue-varna.bg>

**МЕТОДИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА АНАЛИЗ
И ОЦЕНКА НА ЗАПЛАХИ ЗА СИГУРНОСТТА
В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Цанко Валентинов ИВАНОВ¹

¹ Докторант, Катедра Индустиален бизнес, Икономически университет – Варна, България. E-mail: tsanko_ivanov@ue-varna.bg

JEL F52, L65

Резюме

Статията представя адаптиран подход за анализ и оценка на заплахи от вътрешната и външната среда на индустриални предприятия в Република България. Изведени са част от обобщени предходни научни изследвания и практико-приложни методики в същото направление. Актуалните глобални и регионални заплахи, зараждането на нов тип агресивни конкурентни отношения, непрестанно изменяната нормативна рамка, вкл. в ЕС, както и унаследените проблеми в икономическото развитие на страната са само част от големия брой въпроси и проблеми, на които изследването търси отговори. Разработеният методически инструментариум е използван от автора при провеждане на емпирично проучване в реално функциониращи предприятия с основна икономическа дейност по КИД-2008 от раздел С 20 „Производство на химични продукти“, резултатите от което предлагат стабилна основа за разработване на интегрирана система за активна корпоративна сигурност.

Ключови думи:

заплахи, химическа индустрия, корпоративна сигурност.

© 2017 Икономически университет – Варна

Цитиране: ИВАНОВ, Ц. В. (2017) Методически инструментариум за анализ и оценка на заплахи за сигурността в индустриалните предприятия. *Известия. Списание на Икономически университет – Варна*. 61 (3). с. 228 - 247.

Въведение

Съвременната усложнена политическа и икономическа обстановка поражда нов вид предизвикателства за бизнеса. Като демократична държава, намираща се в условията на пазарна икономика, страната ни няма как да остане изолирана от изключително преплетените геостратегически, политически, икономически и социални отношения и процеси и съпътстващите ги разнообразни заплахи. В голяма

степен това се отнася за индустриалните предприятия, особено за тези от химическата индустрия, заради спецификата на производствено-стопанския процес, опасните материали на входа и изхода на производството, характера на тяхната интелектуална собственост и т.н. Въпросите, свързани със системата за активна корпоративна сигурност (АКС) и елементите, които да противодействат на вътрешни и външни заплахи, са сложни и пораждат сериозни проблеми пред нейното управление. При нейната парадигма бизнес организациите се стремят към постигането на двете висши нива на сигурност – проактивно осигуряване с информация за управление на рискове, от една страна, и изграждане на интегрирана система за корпоративна сигурност, от друга (Петров, 2007, с. 10-17).

Целта на тази научна статия е, въз основа на проведени до момента сходни научни изследвания и анализирани успешно работещи решения от практиката, да се изведе и аргументира методически инструментариум за анализ и оценка на заплахи от вътрешната и външната среда на индустриалните предприятия със съответните коректно включени показатели.

1. Научни изследвания и практико-приложни методики в областта на корпоративната сигурност

Стремежът на автора е да се обхванат възможно най-широк кръг съвременни проучвания в областта на корпоративната сигурност, с цел по-прецизно дефиниране на методическа рамка за анализ и оценка на заплахите пред системата за сигурност на българските индустриални предприятия. В допълнение, проведените проучвания дават мащабна основа за изследване на различни показатели в посочения процес. Въпреки, че са проведени голям брой изследвания, свързани с повишаване конкурентоспособността на предприятията, рядко бива изследвана връзката между бизнес превъзходството и активна корпоративна сигурност. Анализираните изследвания и методики са подредени по хронологичен ред в таблица 1, като се започва с най-скорошните. Значим научен интерес представляват ключовите показатели и критерии, които са обект на проучване. Поради тази причина наблягаме на тази част от проведените мащабни изследвания.

Таблица 1

Силни и слаби страни на сходни изследвания

Изследване/методика Автор(и)	Силни страни	Слаби страни
<p>Инициатива за изследвания в сферата на сигурността (Гил и Рандъл, 2014)</p> <p><i>В търсене на превъзходство</i></p>	<p>Въпреки големия брой изследвания, свързани с бизнес превъзходство, конкретното е едно от малкото, насочено изцяло към частния сектор по сигурност. Изследват се гледните точки както на доставчиците, така и на клиентите на услуги по сигурност. Проучването извежда голям брой критични фактори за успех в сферата на АКС.</p>	<p>Известна слабост представлява глобалното електронно анкетно проучване – за различните фокус-групи от целия свят са значими различни показатели и критерии без да се отчитат икономически, политически, социални, културни и др. аспекти.</p>
<p>СИМЕНС (2013-2014) (Милър, 2015)</p> <p><i>Корпоративна сигурност: резултати от глобално проучване</i></p>	<p>Изследването е проведено сред Главни директори по сигурността в големи корпорации и публични организации от Европа, САЩ и Азия. Използваните показатели едновременно посочват текущите изисквания, пред които експертите са изправени и бъдещите предизвикателства.</p>	<p>Включените в проучването организации са от коренно различни сектори: финансови институции, хай-тек компании, публични организации, здравни заведения, търговски, химически и производствени предприятия. Проблемите пред АКС закономерно варират според сектора.</p>
<p>Секюритас (2014) (Уолкър и др., 2015)</p> <p><i>Главни заплахи за сигурността и управленски предизвикателства пред корпоративна Америка</i></p>	<p>Изследването е проведено сред Главни директори по сигурността или други експерти с подобна функция в 248 американски компании. Включени са голям брой оценявани заплахи. Макар, че компанията са от различни сектори, несъвършенствата са неутрализирани чрез отделни проучвания за всеки бранш.</p>	<p>***</p>
<p>Форестър (2009) (Жарк и Дайнс, 2010)</p> <p><i>Организиране на сигурността: изграждане на надеждна система за сигурност</i></p>	<p>Изследването е проведено сред 2199 директори в сферата на ИТ и др. отговорни фактори, свързани с информационната сигурност от малки и средни компании в САЩ, Канада, Великобритания, Франция и Германия.</p>	<p>Изследването е проведено изцяло онлайн в изключително съкратен срок (от август 2009 до септември 2009) от една от големите бизнес социални мрежи.</p>

Ц. В. Иванов. Методически инструментариум за анализ и оценка на заплахи за сигурността в индустриалните предприятия

Американско общество за индустриална сигурност (2009)	Изведени са 18 елемента на АКС.	Изследването притежава изцяло научен характер.
Консултантски съвет (2002-2004) (Кавана, 2005) <i>Корпоративна сигурност: мерки и практики</i>	Изследванията са проведени сред 199 директори в сферата на сигурността, 80 ръководители на звена за ИТ сигурност, 52 рискмениджъри и 96 главни изпълнителни директори на средно големи компании. Изведени са голям брой елементи на АКС, както и заплахи пред компаниите, според всички интервюирани.	***
Женевски университет (2004)	Проучването успешно намира връзката между информационната сигурност, разходите за нея и стратегическия път на компаниите. То се базира на 23 интервюта, проведени с отговорни фактори на компании от банковия, комуникационния и ИТ сектори в Швейцария, Великобритания и Германия	Изследването има чисто научен характер с всички произтичащи от това ограничения, в случая – времеви. Събраната информация представлява по-скоро моментна снимка на състоянието на системата за информационна сигурност. Липсват статистически данни.
Национална асоциация на фирми за търговска сигурност и охрана (2009) <i>Частна охранителна дейност по време на кризата</i>	Едно от малкото проучвания за частната охранителна дейност у нас в условията на икономическа криза, насочено към две категории: работодатели от частния охранителен сектор и потребители на услуги за сигурност.	Твърде малко и генерализирани изводи за оценяваните показатели. Преобладава идеята за реактивна сигурност, в противовес на превантивната дейност, зад която стои АКС.

Изследването от 2014 г. с наименование „Главни заплахи за сигурността и управленски проблеми пред корпоративна Америка”, проведено от *Securitas Security Services* се е превърнало в стандарт за сектора, осигуряващ услуги по корпоративна сигурност в САЩ. „Секюритас” е международна компания в сферата на корпоративната сигурност с годишна печалба над 3 млрд. долара, която работи с над 80% от компаниите, включени в списъка Fortune 1000. Нейното изследване включва 248 отговора от директори по сигурността или други ръководители, отговорни за програмите за сигурност, като класацията на оценяваните заплахи включва показателите, изброени по години в таблица 2 (Уолкър, 2015, с. 7).

Таблица 2

**Подредждане на главни заплахи за корпоративната сигурност
в САЩ по години на изследване**

Заплаха за сигурността	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2008	2010	2012	2014
Кибер/комуникационна сигурност (интернет и интранет мрежи)	10	8	7	2	2	4	3	3	1	1	1
Планиране на бизнес континуитет	5	7	2	2	5	2	2	2	3	3	2
Мерки против насилие на работното място	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	3
Задълбочено проучване на персонала (скрининг)	4	4	4	5	3	5	5	4	4	4	4
Природни и социални заплахи: проблеми пред поверителността	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Престъпления срещу собствеността (кражби, вандализъм)	12	10	10	12	10	9	12	5	7	5	6
Вътрешнофирмени кражби от редови служители	2	1	6	6	6	8	7	5	8	6	7
Управление и реакция при кризи: вътрешен тероризъм	12	15	17	14	16	17	3	4	7	12	8
Кражба на лични данни	-	-	-	-	16	14	10	12	11	10	9
Неетично бизнес поведение	3	6	9	7	9	7	8	9	5	8	10
Природни и социални заплахи: пандемии	18	-	-	-	-	-	-	-	17	18	11
Управление и реакция при кризи: потенциал за евакуации при политически смутове, регионална нестабилност, бедствия и др.	-	-	19	17	20	14	11	10	6	7	12
Незадоволителна сигурност	13	13	13	13	13	11	18	19	16	9	13
Вътрешнофирмени измами от мениджмънта	7	3	3	4	4	6	6	8	10	12	14
Злоупотреба с алкохолни и наркотични вещества на работа	9	11	8	9	8	10	9	19	17	13	15
Небрежен подбор и ръководство на персонала	16	16	15	13	14	18	20	25	23	17	15
Бизнесшпионаж: кражби на търговски тайни	-	9	12	11	12	19	16	15	15	16	17

Природни и социални заплахи: обири	-	-	-	-	-	-	-	27	19	14	18
Защита на интелектуалната собственост (марки, продукти и т.н.)	-	-	-	-	-	-	-	21	14	11	19
Сигурност във веригите на доставка	-	-	17	19	18	22	21	27	22	20	20
Сигурност на висшия персонал / транспортиране	-	-	-	-	-	-	-	22	13	18	21
Измами с обезщетения и осигуровки	17	19	16	15	15	17	17	26	25	21	22
Управление и реакция при кризи: международен тероризъм	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
Взривове / бомбени заплахи	-	-	-	-	-	-	-	14	24	19	24
Стачки	-	-	-	-	-	-	-	29	26	23	25
Управление и реакция при кризи: отвличания и изнудвания	-	-	18	18	19	20	19	33	27	24	26

Кибер заплахите се изкачват от десето до първо място за период от 17 години. *Мерки против насилие на работното място* запазва важността си, според интервюираните, и остава на второ място през 2010 и 2012 г и на трето – през 2014 г. *Бизнес континуитетът* е на второ място през 2014 г. (на трето през 2010 г. към 2012 г.), а *скринингът на персонала* запазва четвърта позиция, както през шест от всички 11 изследвани години. На петата позиция попада неизследван предходни години показател, какъвто е *Природни и социални заплахи: проблеми пред поверителността*. В допълнение, *престъпленията срещу собствеността* от пето място стават шести, а *кражбите от служители* – от шесто към седмо място. Очертаните тенденции в изследването отразяват и еволюцията в теорията за корпоративната сигурност от последните години.

Таблица 3

Класификация на компаниите – респонденти по сектори

Изследван сектор	Респонденти 2012	Респонденти 2014
Комунални услуги	15	19
Строителство	2	3
Търговия на едро	4	3
Търговия на дребно	8	8

Здравна и социална помощ	23	30
Изкуство, забавления и развлечения	21	6
Финанси и застраховане	35	20
Недвижима собственост, наеми и лизинг	23	31
Професионални, научни и технически услуги	16	10
Образователни услуги	10	19
Хотелиерски и ресторантьорски услуги	2	1
Транспортни и складови дейности	24	14
Правораздаване	6	5
Промишленост:	90	65
хранителна промишленост	18	11
дървопреработвателна промишленост	4	5
производство на компютри и електротехника	9	7
производство на електрическо оборудване, прибори и компоненти	10	7
производство на транспортно оборудване	15	10
производство на смесени продукти	34	25
Информационни услуги:	14	14
телекомуникации	8	6
други информационни услуги	6	8
Други	4	4
ОБЩО	297	248

Допълнителен значим фактор за настоящото изследване е структурата на проучените компании. Всички те са включени в списъка Fortune 1000. От таблица 3 става ясно, че най-голям брой – 90 предприятия, през 2012 г. и 65 през 2014 г. са от индустриалния сектор, което пряко се свързва с обекта на настоящото изследване. Предприятията от промишления сектор представляват над 30% от **всички** компании-респонденти. Поради тази причина, разглеждаме и структурата на показателите конкретно за тези организации. В първите три позиции няма разминаване между мненията само от индустриалните предприятия за 2012 и 2014 г. (между крайното подреждане от всички респонденти и конкретния сектор за 2014 г. единствено са разменени втората и третата позиция). Този факт за пореден път доказва важността на съответните показатели. В следващите три позиции постановките са подобни, като наблюдаваме потвърждение на заявеното във въвеждането на настоящото изследване, че все повече физическите/реактивните мерки отстъпват пред новите парадигми на бизнесигурността. Реактивните мероприятия остават на последните посочени в таблица 4 места.

Таблица 4

**Подреждане на заплахите за сигурността
в американския индустриален сектор**

Крайно подреждане за 2014	Заплаха за сигурността	Подреждане в индустриалния сектор за 2014	Подреждане в индустриалния сектор за 2012
1	Кибер/комуникационна сигурност (интернет и интранет мрежи)	1	1
3	Мерки против насилие на работното място	2	2
2	Планиране на бизнес континуитет	3	3
4	Задълбочено проучване на персонала (скрининг)	4	6 (равни)
17	Бизнес шпионаж: кражби на търговски тайни	5	6 (равни)
20	Сигурност във веригите за доставка	6	5
19	Защита на интелектуалната собственост (марки, продукти и т.н.)	7	4
5	Природни и социални заплахи: проблеми пред поверителността	8	-
7	Вътрешнофирмени кражби от редови служители	9	8
10	Неетично бизнесповедение	10	12

Особен изследователски интерес представлява и друга част на цитираните проучвания, свързани със заплахите пред бизнеса, според всяка група интервюирани. За целите на своя проект, експертите на „Секюритас“ допълнително изследват мнението на мениджъри за 16 показателя с инструкция за оценяване между 5 (много важни) и 1 (маловажни) за влияние върху програмата за сигурност на техните компании в следващите 12 месеца. Резултатите от допълнителното проучване са подредени, както следва (Уолкър, 2015, с. 14):

Таблица 5

**Влияние на управленските предизвикателства
за сигурността на изследваните компании в бъдещ период**

Класиране от 2014 г.	Мениджърски проблеми	Среден резултат
1	Ефективност на звеното по сигурност: ефективност на обучението и използваните методи за охрана	3,94
2	Поощряване осведомеността сред служителите	3,82

3	Бюджет за програмата за сигурност и максимизиране възвръщаемостта на инвестициите	3,78
4	Регулаторни проблеми	3,73
5	Технологично развитие	3,71
6	Анализ на заплахите	3,69
7	Стратегическо планиране	3,67
8	Въвеждане на най-добри практики/стандарти/ключови показатели	3,63
9	Ефективност на звеното по сигурност: адекватни нива на сигурност	3,60
10	Ефективност на звеното по сигурност: методи за набиране и подбор на персонала	3,57
11	Ефективност на звеното по сигурност: текучество на персонала, свързан със сигурността	3,37
12	Управление на дистанционни охранителни операции	3,25
13	Допълнителни отговорности по сигурността	3,16
14	Кариерно развитие	3,13
15	Ефективност на звеното по сигурност: отсъствия от работа	2,98
16	Решения, свързани с глобалните доставки	2,57

Като обобщение за чуждестранните изследвания в областта на активната корпоративна сигурност може да се направи извод, че тясно специализирани такива липсват дори и в световен мащаб. Въпреки това, данните сочат, че потреблението на подобни услуги нараства, в резултат на осъзнатата необходимост на компаниите, че в голяма степен тяхното успешно функциониране и цялостно съществуване се свежда до проблемите за тяхната сигурност. Подходът тези сложни въпроси да се решават интуитивно от мениджмънта едва при тяхното евентуално възникване е крайно неправилен. В противовес на това, включените в анализа изследвания извеждат голям брой заплахи, рискове, критични и извънредни ситуации и др. под., както и едновременни методи за тяхното превантивно противодействие. В това изследване се спираме на подобен подход – предварително групиране на заплахи, от чиито анализ и оценка зависи структурата на модела на система за АКС. В резултат на това, изведените в тази статия досегашни изследвания по темата представляват добра основа за извеждане на собствен методичен инструментариум и провеждане на бъдещи подобни изследвания. Всяко от тях, със съответните плюсове, минуси и ограничения, предоставя голям брой показатели и критерии за оценка на съществуващи проблеми в сферата на корпоративната сигурност.

Въз основа на казаното дотук може да се направи извод, че оценяваните показатели в проучванията на „Секюритас“ и „Изследователския съвет“ са подходящи за използване през следващите етапи на разработката. От една страна,

те са проведени сред общо 675 директори, свързани с корпоративната сигурност, а от друга – предоставят достатъчен брой адекватни показатели за анализ и оценка на заплахи, вкл. за индустриалния сектор.

2. Обобщени резултати от дискусии с представители на бизнеса и експерти по сигурност

След избора на обект за провеждане на проучването, са проведени и срещи, дискусии и обсъждания по проблемните направления с мениджъри и лица, заети в химическата промишленост, както и с професионалисти в областта на сигурността. Пресечните основни моменти от разговорите с всички тях включват:

I. Мениджъри и други лица, заети в изследвания сектор:

1. Промени в генералното и оперативното обкръжение, както и във вътрешната среда на компаниите през последните години и ефектът на тяхното влияние върху икономическите резултати.

2. Дискусия върху характера на заплахите пред химическата промишленост:

- решаване/задълбочаване на съществуващите заплахи; поява на нови заплахи, както от външната, така и от вътрешната среда на предприятията;
- влияние на преките и косвените заплахи и кои носят по-сериозна опасност.

3. Проблеми пред бизнеса у нас:

- корупция, съответно антикорупционно законодателство, бюрокрация, достъп до финансираня и т.н.;
- наличие на монопол и нелоялна конкуренция;
- липса на квалифицирани кадри;
- високи нива на престъпност;
- намаляващи материални ресурси и остаряла технология.

II. Експерти по сигурност:

4. Промени в средата за сигурност по време на прехода и влиянието на тези промени върху икономиката на страната и по-конкретно – върху химическата индустрия като част от критичната инфраструктура.

5. Дискусия върху характера на заплахите пред икономическата сигурност:

- макрозаплахи с особена тежест върху политическата нестабилност между 2012 и 2017 г.;

- сривовете във финансовия сектор у нас;

– хибридни заплахи, свързани с промяната на геополитически позиции в световен и регионален план, и мащабът на тяхното влияние върху националната сигурност на страната.

6. Проблеми пред бизнеса у нас:

- забавени реформи в съдебната и икономическата система;
- наличие на скрита икономика – сива, черна и неформална;
- повишени нива на терористична опасност, особено за критичната инфраструктура и по-конкретно – химическата промишленост;
- неразвита инфраструктура.

След обобщаване на цялата налична информация от теорията, изведените по-горе изследвания и дискусии в областта на АКС, основните аспекти в концепцията на търсената методика са:

- изследване генезиса на заплахите и тяхното последващо влияние върху българската химическа индустрия;
- задълбочен анализ на потенциалните канали за възникване на нови заплахи с цел откриване на по-ефективни начини за тяхното изпреварващо неутрализиране;
- оценка на ефекта от внедряване на модел за АКС, насочен срещу откритите потенциални и съществуващи заплахи.

3. Методика за анализ и оценка на потенциални и съществуващи заплахи за сигурността на предприятията от българската химическа индустрия

В България изследванията в сферата на сигурността и отбраната не са институционализирани като самостоятелно научно направление. В резултат на това, според Павлов (2009) този вид изследвания често са интердисциплинарни и попадат в разнообразни научни направления, което представлява сериозно предизвикателство за управление на знанията в тази специфична научна материя. Радев (2006) добавя, че сред призванията на учените е да прогнозира развитието или настъпването на предстоящи събития и процеси с помощта на анализ на информацията и специализираните методи за нейната обработка. Във връзка с това, същият автор счита, че особено внимание трябва да се обърне на посочените изследвания в процеса на трансформация на средата за сигурност. В голяма степен тези позиции са актуални и в икономиката и бизнеса, като се има предвид тясната взаимна връзка между сигурността и икономическото благосъстояние (Уолт, 1991, с. 227).

Подходящ алгоритъм за оценяване на заплахи пред сигурността извежда Христов (2007), според него, алгоритъм трябва да включва:

1. съставяне на списък от ключовите заплахи за сигурността, като повишено внимание се обръща на тяхната релативност;
2. избиране на числена скала за количествено измерване на влиянието на заплахите;
3. разработване на оценъчна карта за събиране на необходимата информация;
4. анкетиране на група от респонденти, подбрани по съответни критерии за компетентност;
5. обработване на събраната емпирична информация от проведеното анкетиране;
6. определяне степента на важност на конкретните заплахи;
7. изчисляване на равнището на консенсус относно важността на оценяваните заплахи;
8. обобщаване на получените резултати от извършеното практическо изследване.

Считаме, че изброените стъпки представляват добра основа при изграждането на собствена методика за анализ и оценка на заплахи пред сигурността в индустрията, но с необходимата трансформация. При всички случаи, първата стъпка за изграждане на методическия инструментариум е определяне на вида и функциите на дадена организация, защото различните организации са изправени пред различни заплахи, в резултат на разнородните дейности, които се извършват в тях. Под заплаха следва да разбираме опасност за корпоративната сигурност, която може да наруши бизнес интересите и стратегията на организациите. Понятието *заплаха* е широко използвано, засилващо чувствителността на обществото и лежащо в основата на множество политики, пряко или косвено свързани със сигурността (Йончев, 2014, с. 41). То попада в ползрението на т.нар. „Школа от Копенхаген” – група от изследователи в сферата на сигурността с различни от класическите схващания от времето на Студената война, утвърдили термина „секюризация” в отговор на новите нетрадиционни заплахи, независимо от обекта на атака (Уейвър, 1998). В практиката съществуват множество проблеми при дефиниране на заплахата. Неслучайно, Бузан (1998) различава два подхода – обективен (при реални заплахи) и субективен (при предполагаеми заплахи). Макар и подлаган на критика, той насочва вниманието към възможността заплахата да бъде формулирана под влиянието на различни фактори и да бъде възприемана като заплаха дори при липса на видими проявления за това.

В отговор на заплахите, според Пудин (2007), сигурността на предприятията може да се опише със следната функция:

$$S = f(A, P, T/R), S_i \quad (1)$$

където:

A е защитавани активи;

P – сили, средства, защитни фактори и съоръжения на организацията;

T/R – заплахи и рискове пред организацията;

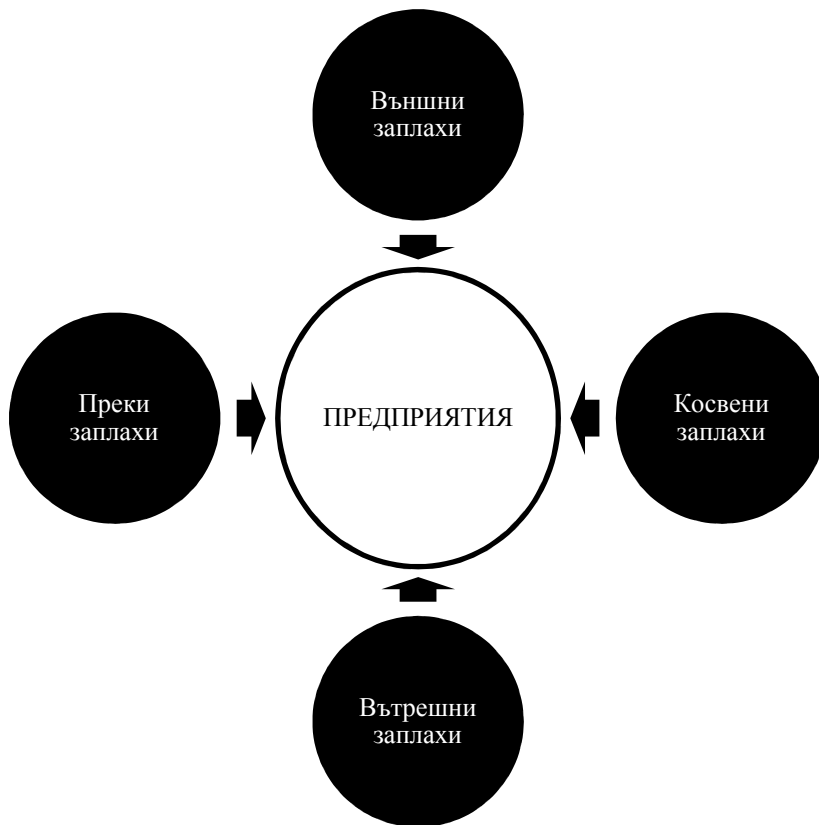
S_i – обстоятелствата, при които работи предприятието със значение за неговата сигурност.

От изведената функция, както вече стана ясно, за това изследване са важни само реални и потенциални заплахи. От своя страна, чрез обстоятелствата, подлежащи на анализ, на по-късен етап, с помощта на експертни оценки могат да бъдат предложени и точните сили, средства и т.н. за защита на всички налични активи.

Според Радулов (2013), да се анализират заплахите означава да се задават правилните въпроси в подходящия ред. Следвайки тази логика и в тази научна статия извеждаме методически инструментариум, съобразен с обекта на изследване. Индустиалните предприятия (в особено голяма степен това важи за тези от химическите производства) са изправени пред практически всички възможни вътрешни (насилие, стачки) и външни (кражби, вандализъм, природни бедствия) за тях заплахи (Рийд, 2005, с. 5). От прегледа на големия брой заплахи, открити в досегашни изследвания по темата, стигаме до извода, че класификацията на „Секюритас“ (таблица 2) в пълен обем разкрива характера на възможни и реални бизнес заплахи пред химическата индустрия у нас. Предизвикателствата в областта на сигурността днес са многобройни, сложни, взаимосвързани и трудно предвидими: възможно е да възникнат регионални кризи, които да прераснат в насилие; да се появят нови технологии, които да породят непознати заплахи и нови уязвими места; промените в околната среда и недостигът на природни ресурси да предизвикат политически и военни конфликти (Димов, 2014, с. 32).

Същевременно, редица заплахи и рискове лесно размиват традиционната разделителна линия между вътрешната и външната сигурност. Групирането на големия брой заплахи на вътрешни и външни значително улеснява емпиричното проучване, като търсеното ранжиране на показателите от респондентите дава яснота за приоритетните канали за тяхното възникване в средата на предприятията от изследвания сектор. В допълнение, това осигурява основа при

изграждане на модела на система за АКС, която, както стана ясно, неизменно включва звено за неутрализиране както на външни, така и на вътрешни опасности за бизнеса. За класифициране на заплахите на преки и косвени са необходими данни след провеждане на емпирично проучване. Фигура 1 илюстрира характера на заплахите, спрямо избора за обект на изследване сектор на икономиката:



Фиг. 1. Видове заплахи за индустриалните предприятия

В отговор на източника на несигурност е възможно да бъдат разграничени аспекти на външната и вътрешната сигурност, но това разграничение е твърде условно, тъй като често външни заплахи са в състояние да провокират вътрешна несигурност, и обратно (Иванов, 2006, с. 11). Въпреки това, вътрешните заплахи могат да са свързани с:

- **персонала** – при, подбор, обучение, мотивация, ръководство, контрол и др.;

- **организационно-управленската структура** – в стила на управление, корпоративната култура и др.;

- **финансовото състояние** – потенциални възможности за вътрешноорганизационни финансови злоупотреби от редови служители или мениджъри от низово, средно или висше равнище;

- **технологичното състояние** – атаки към кибер и комуникационната сигурност, поверителността, личните данни, интелектуалната собственост и т.н.

Както многократно стана ясно, конкретна външна умишлена или неумишлена дейност, както и неуправляеми от човека ситуации (с природен характер) също са носители на щети за дейността, мисията, различните активи (човешки, финансови, технологични, интелектуални) на предприятията. Тези фактори също не бива да се изключват и подценяват в изследванията по засегнатите сложни въпроси, част от които е и тази разработка. Множеството източници на опасност от външната среда на национално ниво условно могат да се групират по следния начин:

- **политически заплахи** – нестабилен политически (плаващи парламентарни мнозинства, голям брой оставки на правителства и сформирани на служебни кабинети) и законов ред (гърпяща нестихващи критики от ЕК съдебна система, бюрокрация и корупция); зараждаща се опасност от тероризъм, екстремизъм, радикализъм, омраза на расова, етническа или религиозна основа и др. под.;

- **икономически заплахи** – забавено икономическо реформиране, наличие на монопол, нелоялна конкуренция, както и наличие на скрита икономика, водят до високи нива на бедност и безработица;

- **социални заплахи** – демографска катастрофа (ниска раждаемост, висока смъртност, голям брой икономически емигранти – главно млади и образовани хора); високи нива на престъпност, вкл. на организирана (посегателства, както срещу материалната, така и срещу интелектуалната собственост);

- **техногенни заплахи** - степен на развитие на технологиите в сектора, вкл. при конкурентите; опасност от бизнесшпионаж, техногенни катастрофи и т.н.;

- **Екологични заплахи** – природни бедствия и катастрофи, аварии и замърсявания, опасност от епидемии, недостиг на храна, вода, други жизненоважни ресурси и т.н.

От изведените дотук изследвания и разнообразни показатели става ясно, че оценяването на заплахите за сигурността (общо) и за конкретен икономически сектор е един изключителен сложен въпрос, на който не може да има еднозна-

чен отговор. Изследователи и експерти имат различни виждания по разглежданите проблеми, главно поради липсата на работеща и всеобхватна методика за акуратно измерване на бизнесзаплахите. Основните проблемни направления за подобно заключение могат да се сведат до следните:

- **Завишена информационна сигурност и политика на несподеляне на информация от съвременните компании** – проблем, актуален и в международната политика, заради несподелянето на разузнавателна информация между държави-членки на общи военно-политически съюзи, довело до някои от най-големите терористични атаки през XXI век. Ограниченият достъп до актуални и релевантни данни от компаниите (с цел запазване на конкурентно предимство и др. под.) по изследваните проблеми намалява възможностите за изграждане на надеждна методика.

- **Голямия брой специфични за всеки бизнес съществуващи разнообразни канали за възникване на потенциални заплахи** – изключително трудно би било да се разграничат универсални заплахи. Пред всеки сектор бизнес/предприятие стоят разнообразни проблеми.

- **Времево измерение на ефекта от някои заплахи** – цялостния характер и влияние на някои заплахи (особено косвените) върху конкретния субект може да отнеме сериозни интервали от време.

Проблемните направления трябва да се вземат под внимание по време на цялостното целеполагане на изследването. Считаме, че една от най-важните стъпки към преодоляването на посочените и редица други съпътстващи емпиричното проучване усложнения, е коректен и аргументиран избор на точните показатели за анализ и оценка на заплахите.

Първоначалното групиране следва логиката на дотук описаните източници на заплахи за съвременните бизнесорганизации. Първата група обобщава всички заплахи, произтичащи от *външната макросреда*. Самата тя се подразделя на пет подгрупи: 1) политико-правна среда, включваща заплахи от политически и законодателен характер; 2) икономическа среда, събираща всички свързани макроикономически заплахи; 3) социокултурна среда, обобщаваща демографските и съвременните социални рискове; 4) технологична среда – рискове пред технологичното развитие и рискове от свързаната инфраструктура и 5) екологична среда – екологични заплахи. Във втората група са включени показатели от *вътрешната среда* на предприятията, вкл. от изследвания сектор. Голяма част от тях са адаптирани от класификацията на Securitas (табл. 2) и са разделени в съответните четири подгрупи: 1) персонал; 2) организационно-управленска структура; 3) финансово състояние и 4) информационни технологии. Двете гру-

пи формират общо 38 показатели, които са част от оценъчни карти в емпиричното проучване. Получените оценки (5 – заплаха с много силно влияние и 1 – заплаха с много слабо влияние) ще покажат едновременно коя група, съответно – подгрупа, оказва по-голямо влияние върху дейността на предприятията от изследвания сектор.

Таблица 6

**Показатели за анализ и оценка на заплахи за сигурността
от средата на индустриалните предприятия**

ВЪНШНА МАКРОСРЕДА	ВЛИЯНИЕ				
1.1. ПОЛИТИКО-ПРАВНА СРЕДА:					
1.1.1. Политическа нестабилност	1	2	3	4	5
1.1.2. Високи нива на корупция	1	2	3	4	5
1.1.3. Тежка бюрокрация	1	2	3	4	5
1.1.4. Липса на държавни и общински стимули	1	2	3	4	5
1.2. ИКОНОМИЧЕСКА СРЕДА:					
1.2.1. Забавено икономическо реформиране	1	2	3	4	5
1.2.2. Наличие на монопол	1	2	3	4	5
1.2.3. Нелоялна конкуренция	1	2	3	4	5
1.2.4. Наличие на скрита икономика	1	2	3	4	5
1.3. СОЦИО-КУЛТУРНА СРЕДА:					
1.3.1. Влошена демографска обстановка	1	2	3	4	5
1.3.2. Липса на квалифицирани кадри	1	2	3	4	5
1.3.3. Високи нива на престъпност	1	2	3	4	5
1.3.4. Опасност от тероризъм, екстремизъм, радикализъм и др. п.	1	2	3	4	5
1.4. ТЕХНОЛОГИЧНА СРЕДА:					
1.4.1. Степен на развитие на технологиите в сектора	1	2	3	4	5
1.4.2. Намаляващи материални ресурси	1	2	3	4	5
1.4.3. Неразвита инфраструктура	1	2	3	4	5
1.4.4. Техногенни катастрофи	1	2	3	4	5
1.5. ЕКОЛОГИЧНА СРЕДА:					
1.5.1. Природни бедствия и катастрофи	1	2	3	4	5
1.5.2. Аварии и замърсявания	1	2	3	4	5
1.5.3. Заплаха от епидемии	1	2	3	4	5
1.5.4. Недостиг на ресурси	1	2	3	4	5
ВЪТРЕШНА СРЕДА	ВЛИЯНИЕ				
2.1. ПЕРСОНАЛ:					
2.1.1. Насилие на работното място	1	2	3	4	5
2.1.2. Небрежен подбор на персонал	1	2	3	4	5
2.1.3. Небрежно ръководство на персонал	1	2	3	4	5
2.1.4. Злоупотреба с алкохол и наркотици на работното място	1	2	3	4	5
2.1.5. Стачки	1	2	3	4	5
2.1.6. Вътрешнофирмени кражби от редови служители	1	2	3	4	5

2.2. ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА:					
2.2.1. Вътрешнофирмени измами от мениджмънта	1	2	3	4	5
2.2.2. Неетично бизнесповедение	1	2	3	4	5
2.2.3. Рискове за висшия персонал	1	2	3	4	5
2.2.4. Отвлечения на ръководители и изнудвания	1	2	3	4	5
2.3. ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ:					
2.3.1. Бизнес шпионаж	1	2	3	4	5
2.3.2. Обири	1	2	3	4	5
2.3.3. Заплахи за интелектуалната собственост	1	2	3	4	5
2.3.4. Измами с обезщетения и осигуровки	1	2	3	4	5
2.4. ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ:					
2.4.1. Кибер/комуникационни заплахи	1	2	3	4	5
2.4.2. Проблеми пред поверителността	1	2	3	4	5
2.4.3. Кражба на лични данни	1	2	3	4	5
2.4.4. Софтуерни заплахи пред управлението на веригите за доставки	1	2	3	4	5

Заклучение

В заключение, така изграденият методичен инструментариум напълно или частично неутрализира някои слабости на описаните методики от предходни научни и практически изследвания (вж табл. 1) в няколко направления:

- насочен е само към индустриални предприятия, и то от един сектор (химическа промишленост);
- взема под внимание конкретните за региона и страната политически, икономически, социални, културни, технологични и екологични аспекти;
- проучването е с научен характер, но това не изключва неговата полезност и приложимост за професионалисти, заети, както в организации от изследвания обект, така и в сферата на бизнессигурността;
- обобщава силните страни от теорията по проблема, особеностите на изследвания сектор, предходни изследвания, както и мнението на мениджъри и експерти по сигурност;
- чрез оценяваните показатели и критерии се търсят конкретни изводи за полезността на АКС и реални възможности за приложението на изследваната теория в практиката на българските индустриални предприятия.

Литература

1. Димов, Г. Предизвикателства пред политиката за сигурност и отбрана. // Сборник с доклади „Политики и практики за сигурност”. Варна: ВСУ, 2014.
2. Иванов, Т. Икономически аспекти на трансформацията на националния сектор за сигурност и отбрана. // Икономически алтернативи – брой 4. София: УНСС, 2006.

3. Йончев, Д. Политическите измерения на секюризацията. // Сборник с доклади „Политики и практики за сигурност”. Варна: ВСУ, 2014.
4. НАФТСО: Анализ на отговорите на анкетата за ЧОД по време на кризата. www.naftso.org
5. Павлов, Н. Управление на знанието по проблеми на сигурността и отбраната: опитът на БАН. // Сборник с доклади от конференция на тема: „Управление на знанието в научно-образователните организации”. София: ВА „Георги С. Раковски”, 2009.
6. Петров, Ал. Активна корпоративна сигурност. София: Свят.Наука, 2007.
7. Пудин, К. Въведение в управлението на корпоративната сигурност. Лекционен курс: http://www.e-dnrs.org/wp-content/uploads/2007/01/KS_Тема_1.pdf
8. Радев, В. Проблеми на трансформацията на военнаучните изследвания. // Сборник с доклади от международна научна конференция „Балканите, НАТО, ЕС. Трансформация на системите за сигурност”. София: Балкански форум по сигурността, 2006.
9. Радулов, Н. Разузнавателен анализ. София: Из-во Аси принт, 2013.
10. Христов, Ст. Оценяване на заплахите за сигурността. // Икономически алтернативи – брой 3. София: УНСС, 2007.
11. ASIS Foundation (2009) *Compendium of the ASIS Academic/Practitioner Symposium 1997-2008*. <https://foundation.asisonline.org>
12. Buzan, B. & Co. (1998) *Security – A New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
13. Cavanagh, T. E. (2005) *Corporate Security Measures and Practices: An Overview of Security Management Since 9/11*. The Conference Board’s Special Report.
14. Gill, M. & A. Randall (2014) *Aspiring to Excellence: The Case of Security Suppliers and Corporate Security. A SRI Report*. UK: PRCI Ltd.
15. Kark, K. & R. A. Dines (2010) *Security Organization 2.0: Building A Robust Security Organization*. Forrester Research, Inc.: For Security & Risk Professionals.
16. Miller, M. (2015) *Corporate Security: Findings from a Global Study*. SIEMENS AG
17. Reid, R.N. (2005) *Facility Manager’s Guide to Security: Protecting your Assets*. Lilburn, GA: The Fairmont Press, Inc.
18. Waever, O. (1998) *Securisation and Desecurisation*. NY: Columbia University Press.
19. Walker, D. & Co. (2013) *Top Security Threats and Management Issues Facing Corporate America: 2012 Survey of Fortune 1000 Companies*. Parsippany, NJ: Securitas Security Services Inc.

20. Walker, D. & Co. (2015) *Top Security Threats and Management Issues Facing Corporate America: 2014 Survey of Fortune 1000 Companies*. Parsippany, NJ: Securitas Security Services Inc.
21. Walt, St. (1991) *The Renaissance of Security Studies*. International Studies Quarterly, vol. 35, No 2.

METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR ANALYSIS AND EVALUATION OF SECURITY THREATS WITHIN INDUSTRIAL ENTERPRISES

Tsanko Valentinov Ivanov

Abstract

The following article provides an adapted approach for analysis and evaluation of threats from the internal and external environment of industrial enterprises in the Republic of Bulgaria. A significant part of similar previous scientific studies and practically applicable tools have been analyzed in the paper. The author strives to answer to a great variety of questions and issues such as current global and regional threats, the rise of new type of aggressive competitive moves, the constantly changing regulatory framework, including the EU regulations, as well as the inherited economic local issues. The developed methodological approach have been used by the author during an empirical research within enterprises operating in section S 20 „Manufacturing of Chemical Products” in accordance with the Bulgarian Classifier of Economic Activities, the results of which provide working methodological basis for the development of integrated active corporate security system.

Key words: *threats, chemical industry, corporate security.*